Sovětským Orientem

Meziválečné cesty československých spisovatelů do periferních oblastí Sovětského svazu

Kateřina Šimová

Katedra ruských a východoevropských studií, Institut mezinárodních studií
Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha

Počátkem dvacátých let minulého století v souvislosti s koncem občanské války a ústupem od drastické politiky válečného komunismu směrem k takzvané Nové ekonomické politice (NEP) se sovětské Rusko začalo otevírat západním investicím. První vlašťovkou bylo uzavření obchodní dohody mezi Londýnem a Moskvou v březnu 1921, následované květnovou německo-sovětskou obchodní smlouvou. Po vzoru Velké Británie a pod tlakem domácích průmyslových a obchodních kruhů zahájilo jednání o vzájemných hospodářských stycích také Československo a v červenci 1921 bylo dosaženo dohody o vzájemné výměně obchodních misí. V situaci politické nejistoty po německo-sovětském sblížení na konferenci v Janově pak byly v červnu 1922 uzavřeny prozatímní obchodní smlouvy, které rovněž zakotvily vzájemné zřízení zastupitelských úřadů, do té doby suplovaných činností obchodních misí. Rozvoj vzájemných hospodářských styků rovněž položil základy dvoustranné kulturní spolupráce v širokém smyslu tohoto slova. Díky tomu také postupně narůstal počet lidí, kteří se do Sovětského svazu z Československa vypravili.

Počet zájemců o takovou cestu narůstal od druhé poloviny dvacátých let v souvislosti se vznikem Všesvazové společnosti pro kulturní vztahy se zahraničím (*Vsesojuznoje obščestvo kulturnoj svyazi s zagranicej* – VOKS), zejména však s rozvojem sovětské státní cestovní kanceláře Inturist po roce 1929. Zatímco VOKS se orientovala spíše na exkluzivní exkurzní program pro vybrané jednotlivce a kolektivy, zejména z oblasti

vědy, umění a kultury, Inturist organizoval cesty ve větším měřítku a pro širší okruh zájemců a ve třicátých letech péči o zahraniční návštěvníky postupně v podstatě převzal. V Československu začal Inturist působit v letech 1931–1932, nejprve prostřednictvím cestovních kanceláří Travema a Čedok. Přímé zastoupení zde Inturist získal v roce 1935 po normalizaci československo-sovětských diplomatických styků.

Z Československa cestovala do Sovětského svazu v meziválečném období velmi různorodá skupina lidí, ať už šlo o jednotlivce na pozvání VOKS nebo v rámci zájezdů Inturistu, profesně či odborně zaměřené delegace, zejména dělnické a mládežnické, osoby cestující s obchodním či politickým posláním, případně dělníky vyjíždějící za prací. Zájemci o cestu přitom procházeli dvojím filtrem: jednak u československých úřadů, kde museli žádat o rozšíření územní platnosti cestovního pasu a vysvětlit přitom účel své cesty, jednak při žádosti o sovětské vstupní vízum. Běžné československé cestovní pasy měly totiž omezenou teritoriální platnost „pro všechny státy světa vyjma SSSR“. V praxi přitom nebyly s odkazem na státní zájmy povolovány cesty, které by sloužily k propagaci sovětského režimu, což se týkalo zejména členů Komunistické strany Československa a jejích sympatizantů.¹ Některé třetí státy však na hranicích se Sovětským svazem často benevolentně propouštěly československé občany bez ohledu na platnost jejich pasu, případně umožňovaly vycestovat například jen na náhradní cestovní doklad vystavený sovětským zastoupením v některé třetí zemi. Tato omezení byla postupně rušena až v souvislosti s navázáním diplomatických styků mezi Československem a Sovětským svazem.²

Snahy kvantifikovat množství československých návštěvníků Sovětského svazu v meziválečném období jsou obtížné kvůli absenci relevantních archiválií. To platí, vzhledem k daleko živelnějšímu pohybu osob, zejména pro dvacátá léta. Určitou představu je však možné získat o vývoji ve třicátých letech, a to na základě materiálů z archivu československého zastoupení Inturistu. Vyplývá z nich, že jeho prostřednictvím navštívilo Sovětský svaz v průměru přibližně pět set cestovatelů z Československa ročně, nejvíce pak v roce 1936, kdy to bylo asi patnáct set osob.³ Pro srovnání dodejme, že celkový počet zahraničních turistů, kteří pod patronací Inturistu v letech 1929–1939 Sovětský svaz navštívili, se odhaduje na sto tisíc osob,

1 Vydávání cestovních pasů do Sovětského svazu mělo být na základě výnosu Ministerstva vnitra z 10. srpna 1926 zamítáno ve všech případech, kdy se jednalo buď o cesty dělnických delegací do SSSR; dále o cesty osob, o nichž bylo zjištěno nebo panovalo důvodné podezření, že mají do SSSR odjet s posláním politické povahy nebo v záležitosti odborového hnutí; a konečně o cesty osob, o nichž bylo zjištěno nebo panovalo důvodné podezření, že mají namířeno do SSSR, aby tam prodělaly některý agitační kurz. (Srv. Oběžník Presidia zemské správy politické v Praze č. 31623 ze dne 11. září 1926 o vydávání cestovních pasů do sovětského Ruska. In: SEDLÁČEK, Jiří – VÁVRA, Josef: *Pro zemi milovanou: Z bojů o československo-sovětské přátelství*. Praha, Svět sovětů 1960, s. 331 n.)

2 Podrobnější informace viz RYCHLÍK, Jan: *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., 2007, s. 12–18.

3 Viz LOMÍČEK, Jan: *Poznávací zájezdy československých občanů do sovětského Ruska v meziválečném období z pohledu archivních pramenů Ruské federace*. In: *Časopis Národního muzea: Řada historická*, roč. 183, č. 3–4 (2014), s. 75–88, zde s. 84.

z toho až sedmdesát tisíc ve druhé polovině třicátých let.⁴ Historik Jan Lomíček přitom odhaduje se vší opatrností a s vědomím možného zkreslení počet československých návštěvníků SSSR v letech 1921 až 1938 na maximálně osmnáct tisíc osob.⁵ Tento relativně malý počet dokládá, že návštěva Sovětského svazu v meziválečném období sice nepředstavovala záležitost výjimečnou, přesto však dosti vzácnou.

Bez ohledu na organizační zajištění směřovala většina cest především do sovětské metropole, kam zavítali bezmála všichni cizinci, kteří v meziválečném období Sovětský svaz navštívili. Moskva jako centrum dopravní infrastruktury byla také hlavním výchozím bodem dalších cest po SSSR. Často, byť podstatně méně navštěvován byl také Leningrad, Charkov (do roku 1934 hlavní město Ukrajinské SSR), případně Kyjev a letoviska na černomořském pobřeží a na Krymu. K nim postupně přibývaly velké stavby první pětiletky v provinčních oblastech Ruska a Ukrajiny, zejména Dněperská hydroelektrárna (DněproGES), továrna na zemědělské stroje Rostselmaš v Rostově na Donu či Stalingradský traktorový závod F. E. Dzeržinského. Přestože cestovní nabídka Všesvazové společnosti pro kulturní vztahy se zahraničím a Inturistu byla velmi pestrá a proměnlivá, většina cestovatelů nenahlédla za hranice centrálních oblastí Ruska a Ukrajiny. Jen málokdo z nich navštívil některou odlehlejší část této „šestiny světa“ či „šestého světadílu“, který v meziválečném období zabíral 21,2 miliony čtverečních kilometrů.

Ve dvacátých letech představoval takové exotické území především Kavkaz – periferií, přesto poměrně dobře dostupná oblast, která se však kulturně, historicky i krajinně výrazně odlišovala od centrálních svazových území. Na Kavkaz, jehož tři kulturně i historicky odlišné republiky tvořily až do roku 1936 společnou Zakavkazskou sovětskou federativní socialistickou republiku, tak mířili cestovatelé, kteří chtěli obsáhnout ve své časově limitované cestě co nejrozmanitější území. Díky tomu se Kavkaz i přes svou okrajovou polohu stal poměrně hojně navštěvovanou destinací, jak o tom svědčí skutečnost, že jeho návštěvu popisuje až čtyřicet procent německých cestopisů z meziválečného období.⁶

Jako první z literátů meziválečného Československa se na Kavkaz vydal pražský německy píšící spisovatel, novinář, reportér a nadšený cestovatel Egon Erwin Kisch (1885–1948) během své první návštěvy Sovětského svazu v době od prosince 1925 do května 1926. Cestoval po železnici, která ze severooberského Vladikavkazu obchází hřeben Velkého Kavkazu ze severovýchodu přes čečenský Groznyj a dagesťanskou Machačkalu a poté vede podél kaspického pobřeží přes Derbent do Baku. Odtud Kisch pokračoval po trase Baku–Tiflis (Tbilisi) přes ázerbajdžánskou Gandžu a gruzínské Rustavi, z Tbilisi pak zamířil na jih k arménským hranicím a údolím řeky Debed do arménského Gjumri a Erivanu (Jerevanu). Postupnou proměnu prostředí i lidí po této cestě, jak ji pozoroval oknem jedoucího vlaku, Kisch plastickou zkratkou

4 Srv. BAGRASJAN, Vardan Ernestovič a kol.: *Sovetskoje zazerkalje: Inostrannyj turizm v SSSR v 1930–1980-je gody*. Moskva, Forum 2007, s. 5 a 8; HEEKE, Matthias: *Reisen zu den Sowjets: Der ausländische Tourismus in Rußland 1921–1941*. Münster – Hamburg – London, Lit Verlag 2003, s. 48 n.

5 Citováno ze soukromé korespondence Jana Lomíčka s autorkou ze dne 24. listopadu 2014.

6 Srv. HEEKE, M.: *Reisen zu den Sowjets*, s. 252.

mistrně popisuje v první kapitole „Rusko po železnici“ svého reportážního cestopisu, který publikoval v roce 1927 v Berlíně pod názvem *Zaren, Popen, Bolschewiken* (český překlad *Caři, popi, bolševici* Jarmily Haasové vyšel v roce 1929).⁷ Etnickou různorodost, orientální rozmanitost i exotičnost přírody, měst a vesnic potom barvitě popisuje v kapitolách věnovaných třem kavkazským metropolím – Tbilisi, Baku a Jerevanu. Zejména popis Jerevanu, který byl vzhledem ke svému perifernímu postavení daleko méně navštěvovaný, unikátně zachycuje tehdejší orientální charakter města a jeho obyvatel.

Na konci roku 1926 vedla na Kavkaz také tříměsíční cesta dalšího pražského Němce – spisovatele, publicisty a novináře Franze Carla Weiskopfa (1900–1955). Navštívil Tbilisi, odkud pokračoval do Adžarie (Batumi) a podél černomořského pobřeží do abcházského Suchumi, Nového Athosu a Gudauty. Kavkazská cestopisná mozaika tvoří součást knihy *Umsteigen ins 21. Jahrhundert: Episoden von einer Reise durch die Sowjetunion*, která vyšla rovněž v roce 1927 v Berlíně a o rok později byla přeložena do češtiny pod názvem *Do XXI. století přestoupit!*⁸ Do Gruzie se Weiskopf na rozdíl od Kische dostal po Gruzínské vojenské cestě – více než dvě stě kilometrů dlouhé historické hlavní spojnici vedoucí z Vladikavkazu údolím řeky Terek a dále Darialeskou soutěskou přes Boční kavkazský hřbet. Odtud cesta po úpatí hory Kazbek prochází do Štěpancmindy (dříve Kazbegi), poté Křížovým průsmykem zdolává hlavní hřeben Velkého Kavkazu, za nímž klesá do Gudauri k historické Mcchetě nedaleko Tbilisi. Scénická, avšak pro posádku i automobil náročná cesta je zachycena v kapitole „Motor“.⁹

Oproti Kavkazu, který byl již v předrevolučním období navštěvovanou turistickou destinací, patřila Střední Asie k územím, kam se dalo dostat pouze se speciálním povolením carských orgánů, přičemž některá místa byla pro cizince zcela uzavřena. Sovětská vláda vzhledem k nepřehledné bezpečnostní situaci, zejména s ohledem na dlouhotrvající partyzánský odpor hnutí basmačů ve značné části Ferganské doliny a Turkestánu, povolila cizincům vstup do Střední Asie až od poloviny dvacátých let. Do té doby platily výjimky pouze v případě diplomaticky krytých cest. Teprve uvolnění cestovních omezení, konsolidace poměrů a postupné zlepšování dopravní infrastruktury koncem dvacátých let otevřely sovětskou Střední Asii také zahraničním návštěvníkům. Cestování do středoasijských oblastí však nadále komplikovalo náročné klima, nezvyklá strava a výskyt nemocí jako malárie či cholera. Střední Asie také nepatřila do stálé nabídky zájezdů Inturistu, a chyběla zde proto i turistická infrastruktura. Nabízela však naprosto unikátní zkušenosti.

Československé cesty do sovětské Střední Asie jsou spojeny zejména s historií vystěhovalecké komuny Interhelpe v Kyrgyzstánu, neúspěšnějšího z dělnických průmyslových a výrobních družstev, která vycestovala do Sovětského svazu ve dvacátých letech

7 KISCH, Egon Erwin: *Zaren, Popen, Bolschewiken*. Berlin, Erich Reiss 1927; TÝŽ: *Caři, popi, bolševici*. Praha, Pokrok 1929, s. 5–19.

8 WEISKOPF, Franz Carl: *Umsteigen ins 21. Jahrhundert: Episoden von einer Reise durch die Sowjetunion*. Berlin, Malik 1927; TÝŽ: *Do XXI. století přestoupit!* Praha, Jan Fromek 1928 (překladatel neuveden)

9 TÝŽ: *Do XXI. století přestoupit!*, s. 82–85.

s výhledem na lepší životní podmínky. Takovými bylo výrobní družstvo Pragomašina ze Slaného, které v roce 1923 zamířilo do Tbilisi, komuna Reflektor, s níž se v letech 1925 až 1929 vystěhovalo do povolžské stepi v Saratovské oblasti na dvě stě padesát německých a českých rodin, Kladenská komuna, která se v roce 1925 v počtu dvou set lidí usídlila v Rostovské oblasti, či Slovácká komuna z Hodonína, která ve stejném roce odcestovala do Stalingradské (dnes Volgogradské) oblasti.¹⁰

Interhelpo bylo založeno v květnu 1923 v Žilině, v říjnu podalo žádost sovětské vládě o povolení k výjezdu, které v únoru 1924 obdrželo. Devětadvacátého března 1925 vyrazil ze Žiliny po železnici první transport čítající čtrnáct nákladních vagonů s vybavením koželužny, textilní továrny, truhlárny, parní lokomotivou, americkým traktorem značky Fordson a dalším zařízením a technikou. Do Sovětského svazu s ním odjelo na tři sta osob – 117 členů družstva a 186 rodinných příslušníků, z toho 140 dětí (jedním z nich byl i pozdější přední československý politik Alexander Dubček). Po bezmála měsíčním putování dorazil transport 24. dubna do Pišpeku (ve stejném roce přejmenovaného na Frunze, dnešního Biškeku), hlavního města tehdejší Kyrgyzské autonomní sovětské socialistické republiky v rámci Ruské sovětské federativní socialistické republiky. Ačkoli podle původních plánů mělo družstvo pokračovat do úrodnějších oblastí okolo Prževalska (dnes Karakol), ukázal se přesun veškerého vybavení desítky kilometrů po nesjízdných cestách do míst, kam již nevedla železnice, jako nemožný. Blízkost železnice byla rovněž klíčová vzhledem k průmyslovému charakteru družstva. U Pišpeku pro ně byl vyhrazen kus pozemku na výstavbu průmyslového závodu a půda na založení polního hospodářství. „Komunardi“ byli ubytováni v barácích po rakouských zajatcích, které museli svépomocí upravit, žilo a pracovalo se zpočátku pod širým nebem ve velmi náročných podmínkách odlišného klimatu a propukajících nemocí. Sedmého srpna 1926 posílil komunu druhý transport, čítající na šest set osob. Ve stejném roce se podařilo zprovoznit textilní továrnu, která se stala páteří družstevní výroby, a začaly fungovat i další provozy – koželužna, truhlárna i strojírenský podnik. Po druhém transportu pak následovaly ještě další dva. Celkem tak do sovětského Kyrgyzstánu vycestovalo z Československa přes tisíc osob, z toho bezmála čtyři sta členů družstva.¹¹

10 Souhrnně k tématu viz JANÁK, Dušan – JIRÁSEK, Zdeněk: *Z historie československých vystěhovaleckých družstev v Sovětském svazu (1923–1939)*. Opava, Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik 2014. K historii komuny Reflektor srv. GOLICYN, Alexej: *Češskije kommunardy na sovětskoj zemi: Istorija predatelstva* [online]. Dom Franka © 2019. [Cit. 2020-12-01.] Dostupné z: <http://www.domfranka.ru/dom-franka/okrestnosti/cheshskie-kommunardy-na-sovetskoy-zemle-istoriya-predatelstva.html>. V českém překladu: TÝŽ: *Česká komuna Reflektor v SSSR: Historie zrády* [online]. GULAG.cz, 07.06.2020. [Cit. 2020-12-01.] Dostupné z: <https://gulag.cz/cs/novinka/ceska-komuna-reflektor-v-sssr-historie-zrady>.

11 Srv. např. POLLÁK, Pavel: *Internacionálna pomoc československého proletariátu národům ZSSR: Dejiny československého robotníckeho družstva Interhelpo v sovietskej Kirgizii*. Bratislava, Slovenská akadémia vied 1961; HUŇA, František: *Interhelpo – osada ve stepi: Vzpomínky*. Gottwaldov, Oblastní muzeum jihovýchodní Moravy 1967; HOLÁ, Věra – VICHÉREK, Efram: *Interhelpo: Vzpomínky na činnost Průmyslového družstva československých dělníků v sovětské Kirgizii*. Praha, Lidové nakladatelství 1975; JIRÁSEK, Zdeněk: *Interhelpo*. In: JANÁK, D. – JIRÁSEK, Z.: *Z historie československých vystěhovaleckých družstev v Sovětském*

Když Interhelpo slavilo v roce 1930 páté výročí své existence, představovalo již pilíř průmyslového a kulturního rozvoje severního Kyrgyzstánu. Spustilo zde první elektrárnu, stálo u počátku elektrifikace města Frunze, založilo první textilku, která produkovala první strojově tkané látky v dějinách země, a začalo pěstovat řepu cukrovku. Právě k pátému výročí vyrazila do Interhelpa na pozvání „komunardů“ také čtyřčlenná dělnická delegace komunistického Svazu přátel SSSR v Československu, doprovázená novinářem Juliem Fučíkem (1903–1943). Delegaci však nebyl československými úřady vystaven pas, a proto se musela vydat na cestu do Sovětského svazu ilegálně – pěšky karpatskými lesy.¹² Oproti původně plánovanému příjezdu k prvomájovým oslavám, které se termínově shodovaly s výročím komuny, dorazila delegace do Frunze až s měsíčním zpožděním. Ve vlaku na Taškentské železniční trati strávili šest dní, od 24. do 30. května. Byla to jedna z prvních zahraničních delegací v sovětské Střední Asii, její cestu proto podrobně monitoroval sovětský tisk.¹³ V Interhelpu strávila delegace neplánovaně tři týdny: „Jsem naprosto šťasten. Starají se o nás skvěle. Jsme ve Frunze už čtrnáct dní a zůstaneme ještě dalších pět, ačkoli původně jsme plánovali jen pět. Nechtějí nás pustit a samotným se nám nechce odjíždět,“ psal Fučík domů Gustě.¹⁴ Teprve 20. června pokračovala delegace do Alma-Aty, od roku 1927 hlavního města tehdejší Kazašské autonomní sovětské socialistické republiky v rámci RSFSR,¹⁵ kde se mimo jiné seznámila s výstavbou Turkeštánsko-sibiřské železnice (Turksib) – jedné z nejvýznamnějších staveb první sovětské pětiletky, spojující dopravně Střední Asii se Sibiří. Šestadvacátého června dorazila delegace do Taškentu, hlavního města Uzbecké sovětské socialistické republiky, odkud se po několikadenním pobytu vypravila zpátky do Moskvy.

Sugestivní knihu reportáží z této více než tříměsíční cesty, během níž navštívila delegace také některé průmyslové giganty první pětiletky na Ukrajině a v jižním Rusku, věnoval Fučík „soudruhům z komuny Interhelpo a městu Frunze v Kirgizské ASSR“.¹⁶ Kniha *V zemi, kde zítra již znamená včera*, která je především strhujícím čtením o Sovětském svazu očima vášnivého stoupence sovětského režimu, adorujícího

svazu (1923–1939), s. 72–84. Nejnověji se historii komuny věnoval Jaromír Marek v knize *INTERHELPO: Tragický příběh československých osadníků v Sovětském svazu* (Brno, Host 2020), která vzešla z jeho rigorózní práce *INTERHELPO: Stručné dějiny československého vystěhovaleckého družstva v SSSR*, obhájené na Palackého univerzitě v Olomouci v roce 2013 (online dostupné z: https://theses.cz/id/uuao4h/Marek_Interhelpo_rigorosni_prace_.pdf). Již v roce 2007 Jaromír Marek natočil v produkci České televize filmový dokument *Interhelpo: Historie jedné iluze* (dokument je online dostupný v archivu České televize z: <https://www.ceskatelivize.cz/porady/10123387223-interhelpo-historie-jedne-iluze/>).

12 Viz FUČÍK, Julius: *V zemi, kde zítra již znamená včera*. Praha, Karel Borecký 1932, s. 35–39.

13 Srv. MALEVIČ, Oleg: Julius Fučík v sovětské Střední Asii. In: FUČÍK, Julius. *O Střední Asii*. Taškent, Gosudarstvennoje izdatel'stvo chudožestvennoj literatury UzSSR 1960, s. 3–26, zde s. 4–8.

14 Dopis Julia Fučíka z Frunze, datovaný 11. června 1930, je citován dle: MALEVIČ, O.: Julius Fučík v sovětské Střední Asii, s. 52 (z ruštiny přeložila autorka).

15 V doslovném přepisu Kazácké ASSR (*Kazáckaja avtonomnaja sovětskaja socialističeskaja republika*).

16 FUČÍK, Julius: *V zemi, kde zítra již znamená včera*. Praha, K. Borecký 1932.

transformační a modernizační sílu první pětiletky, však poněkud překvapivě středoasijskou tematiku prakticky neobsahuje (výjimkou je krátký příběh „Lahvička Eau de Cologne“ o osobním nasazení sovětského člověka při hledání naleziště ropy v povodí řeky Emby v severním Kazachstánu). Fučík totiž plánoval věnovat historii Interhempa samostatnou knihu, na niž však v zápalu agitační práce po návratu nedošlo. O část záznamů a poznámek z cesty navíc přišel při jedné domovní prohlídce. Z jeho první středoasijské cesty se tak zachovaly především cestovní poznámky, které začaly vycházet po návratu delegace v *Rudém večerníku* pod názvem „Z deníku československé dělnické delegace v SSSR“ – ten však končí dnem příjezdu do Interhempa – a tři texty otištěné v týdeníku *Tvorba*: již zmiňovaná „Lahvička Eau de Cologne“ a „Komsomolka z Kyzyl-Ordy“, publikované pod společným názvem „Dvě noci ve stepi“, a podobenství o vítězství socialismu nad náboženským tmářstvím „Saranče a náboženství“. ¹⁷ Ačkoli myšlenku na vydání knihy o Střední Asii Fučík neopustil a ještě v roce 1935 v rozhovoru pro uzbeckou *Pravdu Vostoka* uvedl, že cílem jeho nové cesty je především sběr materiálu pro knihu reportáží o Střední Asii a pro velký román o Interhelpu, ¹⁸ Fučíkovy středoasijské texty byly pohromadě publikovány až posmrtně jako druhá část reportážní knihy *V zemi milované*. Román o osudech „komunardů“ z Interhempa zůstal jen záměrem. ¹⁹

Místo Fučíka se tak „kronikářem“ Interhempa stal jeho blízký přítel, spisovatel, překladatel, popularizátor soudobé ruské literatury a pracovník tiskového oddělení sovětské mise v Praze Jiří Weil (1900–1959). Ten podobně jako Julius Fučík strávil v Sovětském svazu více než dva roky. V červnu 1933 odjel pracovat do Moskvy jako překladatel pro nakladatelství cizojazyčné literatury v ústředí Kominterny. Zároveň přispíval do československého levicového tisku. Počátkem roku 1935 byl však v atmosféře politických čistek následujících po vraždě prvního tajemníka Leningradského oblastního výboru VKS(b) Sergeje Kirova z dosud ne zcela vyjasněných důvodů vyšetřován, propuštěn z nakladatelství, vyloučen z KSČ a vyslán (nadále však jako tiskový pracovník) do odlehlých končin Střední Asie. Od března do června pobýval v Interhelpu, kde prožil oslavy jeho desátého výročí, než byl i odtud na základě nařízení o snižování počtu administrativních sil propuštěn a odeslán na Balchaštroj – gigantickou průmyslovou stavbu druhé pětiletky, budovanou vězni Karagandského nápravně pracovního tábora (Karlag) v nehostinných oblastech Kazachstánu. „A Jírka se jede ‘kajat’. Jede na Yzyk Kul, do Karakulu, kolem něho jsou bystřiny s jasnou vodou, čisté, modré jezero, voňavý, drobný horský porost, veselé slunce. Dělá nejprve mnogotirážku, pak je reportérem, učitelem, redaktorem. Ale nám už nepíše, nikomu z naší party. Dovídáme se, že tam musí jezdit na koni, není tam dost hotových silnic, a on, nešika, bázlivec, že má zadek celý odřený od sedla. Kafe tam nemá, ale píše

17 TÝŽ: Dvě noci ve stepi. In: *Tvorba*, roč. 5, č. 33 (21.8.1930), s. 520 n.; č. 34 (28.8.1930), s. 537; č. 36 (11.9.1930), s. 568 n.; č. 37 (18.9.1930), s. 589; TÝŽ: Saranče a náboženství. In: *Tamtéž*, roč. 6, č. 1 (8.1.1931), s. 8 n.; č. 3 (22.1.1931), s. 42 n.

18 Vystuplenije na vstreče s dějatěljami kultury Uzbekistana. In: *Pravda Vostoka* (11.10.1935). Citováno dle: FUČÍK, Ju.: *O Sredněj Azii*, s. 127.

19 FUČÍK, Julius: *V zemi milované: Reportáže ze Sovětského svazu*. Uspořádala Gusta Fučíková. Praha, Svoboda 1949.

zato dobré reportáže do Tvorby,“ vzpomínala na tehdejší kusé informace o Weilových osudech jeho přítelkyně Jaroslava Vondráčková.²⁰

Do *Tvorby* Weil ze svého vyhnanství skutečně zaslal několik reportáží – jsou to texty „Jaro v kirgizských horách“, „Kolem jezera Issyk-kul“, „Turksib“, „Alma-Atinská jablka“ a „Ujgurské divadlo“.²¹ Do Československa se vrátil (pravděpodobně díky intervenci Julia Fučíka) teprve v listopadu 1935. V následujícím roce uveřejnil v *Tvorbě* ještě dva středoasijské texty – „Asie“ a „Lenin na Džergačalku“²² – které poté zařadil do knižního souboru reportáží o českých dělnících v Sovětském svazu vydaného v roce 1937 pod názvem *Češi stavějí v zemi pětiletok*. Ústřední místo v knize však zaujímá právě historie Interhelpa.²³ Ve čtvrtém středoasijském textu „Vypovězenec z Alma-Aty“, v němž se ozývají tóny, které se celkovému heroizovanému, oslavnému ladění knihy podstatně vymykají, dává snad Weil nahlédnout do svého vlastního životního příběhu, kdy byl nucen odejít z Interhelpa na Balchaš:

„Bylo to stěhování národů a zmatek nad zmatek. Vlaky chrlily nové zástupy, ale jen jediný vlak jezdil denně do Alma-Aty, výchozí stanice Balchašstroje. Lidé čekali pět dní na místo v tomto vlaku. Leželi tupě a odevzdaně na cementové podlaze nádražní čekárny. Dobrovolníci zapisovali jména a čísla do seznamu čekajících, na které někdy v budoucnu dojde řada. Snad za pět dní, snad za týden. A v bufetu nebylo již žádných potravin, bzučely v něm jen melancholicky mouchy. Kolem byla poušť a tam nic neroste kromě melounů a dýní. Jen melouny, dýně a chléb, protože chléb musí být prodáván podle zákona všude, ber kde ber. Staniční budova byla rozpálena strašlivým asijským vedrem, ale přece bylo uvnitř lépe než venku na poušti. V čekárně nebylo možno ani chodit, ani stát. Lidská těla byla namačkána na sebe, muži, ženy, starci. Byly tu všechny národy Sovětského svazu, vyjímajíce snad Samojedy, kteří nejezdí na sezonní práce. Byl rok 1935, rok druhé pětiletky: industrializace Asie. Všechno se zdvihlo ze starých míst a plulo kamsi na Balchaš, do čertovy pouště. Dva dny a dvě noci jsem ležel v čekárně stanice Lugovskaja a jedl melouny s chlebem. Civěla na mne poušť, odporná, vyprahlá poušť se žlutými a černými pruhy. Jel jsem do Alma-Aty, ale nemohl jsem se tam dostat. S každým vlakem rostl tábor kočovníků. Nemohl jsem spát ani ležet, ale ležet jsem musil. A kolem byl pekelný hluk lidských hlasů a babylonské zmatení. Začal jsem snít o líbezném zvuku frézky, byl bych jej poslouchal jako ukolébavku. Alespoň kdybych uslyšel parní pilu nebo pravidelné supění Dieslu. Lidské hlasy se mi zabodávaly jako jehly do hlavy.“²⁴ Odchod z Interhelpa tak ve Weilově podání představuje vyhnání z Ráje.

20 VONDRAČKOVÁ, Jaroslava: *Mrazilo-tálo: O Jiřím Weilovi*. Praha, Torst 2014, s. 51.

21 WEIL, Jiří: Jaro v kirgizských horách. In: *Tvorba*, roč. 10, č. 19 (9.5.1935), s. 296 n.; TÝŽ: Kolem jezera Issyk-kul. In: *Tamtéž*, č. 25 (20.6.1935), s. 412 n.; č. 26 (27.6.1935), s. 430 n.; č. 27 (4.7.1935), s. 446 n.; č. 28 (12.7.1935), s. 462 n.; č. 29 (19.7.1935), s. 478 n.; TÝŽ: Turksib. In: *Tamtéž*, č. 41 (10.10.1935), s. 671 n.; TÝŽ: Alma-Atinská jablka. In: *Tamtéž*, č. 43 (24.10.1935), s. 702 n.; TÝŽ: Ujgurské divadlo. In: *Tamtéž*, č. 44 (31.10.1935), s. 719 n.

22 TÝŽ: Asie. In: *Tamtéž*, roč. 11, č. 1 (3.1.1936), s. 8 n.; TÝŽ: Lenin na Džergačalku. In: *Tamtéž*, č. 10 (6.3.1936), s. 54 n.

23 TÝŽ: *Češi stavějí v zemi pětiletok*. Praha, Družstevní práce 1937, s. 56–91.

24 *Tamtéž*, s. 92–101, zde s. 92 n.

Ve stejném roce jako uvedenou reportážní knihu vydal Weil své první beletristické dílo, román *Moskva-hranice*, do nějž přetavil svůj moskevský příběh.²⁵ Román se v československých komunistických kruzích setkal s velkou kritikou,²⁶ pod jejímž tlakem Weil stáhl z nakladatelství volné pokračování románu s názvem *Dřevěná lžíce*, které se odehrává přímo v prostředí pracovního tábora na Balchaštroji.²⁷

V souvislosti s Interhelpem je třeba zmínit ještě slovenského spisovatele a novináře Petera Jilemnického (1901–1949), který přijel do Frunze s druhým transportem „komunardů“ v roce 1926 a ujal se v družstvu zřízení školy a vzdělávání dětí. Po několika měsících však komunu opustil. Své vzpomínky na cestu do Kyrgyzstánu, první okamžiky po příjezdu i těžkosti, které je na středoasijské půdě provázely, zachytil v novele „O Interhelpu a o krajanech, kteří museli ztratit domov, protože hledali štěstí v práci“, kterou zařadil v roce 1937 do beletristického souboru *Kompas v nás*.²⁸ Díky tomuto textu jsou známy některé klíčové události dějin Interhelpa i detaily z běžného života komuny.

V roce 1935, pět let od první návštěvy, do Interhelpa také podruhé zavítal Julius Fučík. V té době již druhým rokem pobýval jako dopisovatel *Rudého práva* v Moskvě, kam se uchýlil před (dalším) trestem odnětí svobody za prosovětskou agitaci. Během této doby podnikl do Střední Asie dvě cesty. Nejprve na přelomu prosince 1934 a ledna 1935 strávil několik dní v Taškentu a poté cestoval do Ferganské doliny. Z této cesty vznikl cyklus textů, který počátkem roku 1935 otisklo *Rudé právo* pod názvem „Poznámky a rozhovory“. Všechny texty tohoto souboru jsou datovány a lokalizovány, takže je možné jejich prostřednictvím Fučíkovu cestu sledovat: Orenburg, 24. prosince 1934; Aralské moře, 25. prosince 1934; Arys; Taškent; Andižan, 30. prosince 1934.²⁹ Podruhé navštívil středoasijské oblasti v době od září do prosince 1935. První měsíc strávil v Uzbekistánu, pak pokračoval do Kyrgyzstánu, v říjnu pobýval v Interhelpu a podnikl cestu k jezeru Issyk-kul – z Rybačje (dnes Balykčy) Issyk-kulskou kotlinou přes Kočkor a Naryn až do vysokohorského atbašinského okresu, pak zpět do Rybačje, parníkem přes Issyk-kul do Prževalsku (dnes Karakol) a automobilem zpět do Rybačje. Z Kyrgyzstánu pak Fučík odjel začátkem listopadu přes Taškent do nejdlehlšího koutu sovětské Střední Asie – Tádžikistánu, kde strávil poslední měsíc cesty, od poloviny listopadu do poloviny prosince.

25 TÝŽ: *Moskva-hranice: Román*. Praha, Družstevní práce 1937.

26 Viz FUČÍK, Julius: Pavlačový román o Moskvě. In: *Tvorba*, roč. 13, č. 3 (21.1.1938), s. 34 n.

27 Společné vydání románů *Moskva-hranice* a *Dřevěná lžíce*, chystané v roce 1968, již vyjít nestačilo. *Dřevěná lžíce* byla proto publikována nejprve v samizdatu, v edici Kvart (1978) a v Edici Expedice (1980), oficiálně pak teprve v roce 1992 v nakladatelství Mladá fronta, pro něž byl text nově edičně rekonstruován.

28 JILEMNICKÝ, Peter: O Interhelpu a o krajanech, kteří museli ztratit domov, protože hledali štěstí v práci. In: TÝŽ: *Kompas v nás*. Praha, Družstevní práce 1937, s. 341–466.

29 FUČÍK, Julius: Tamara Tsereteli jede do Samary. In: *Rudé právo* (6.1.1935), s. 5; TÝŽ: Stará žena a noví lidé. In: *Tamtéž* (9.1.1935), s. 4; TÝŽ: Mister Twister, step a druhá pětiletka. In: *Tamtéž* (16.1.1935), s. 4; O džankochu, šedesátnících a o škole. In: *Tamtéž* (18.1.1935), s. 4; TÝŽ: Putování Arminia Vamberiho, dervíše. In: *Tamtéž* (20.1.1935), s. 5; TÝŽ: Na kolchozy ferganské doliny. In: *Tamtéž* (27.1.1935), s. 4.

Prvenství návštěvy Tádžikistánu, který se v roce 1929 etabloval z autonomní oblasti v rámci Uzbecké sovětské socialistické republiky na sedmou svazovou republiku, však mezi československými spisovateli náleží Egonu Erwinu Kischovi, který jej procestoval již v roce 1931 spolu s mezinárodní delegací mladých literátů. Jejich cesta vedla letecky z Moskvy do Taškentu a odtud po Transkaspické železnici přes historická města Samarkand a Bucharu do hlavního města Stalinabadu (dnes Dušanbe). Dále navštívil severotádžický Chodžend (dnes Chudžand), jedno z hlavních center na staré Hedvábné stezce a dnes druhé největší tádžické město, a městečko Garm (Gharm) v centrálním Tádžikistánu. Vypravil se také na jih, kde byla v roce 1931 v nížinách dolního toku řeky Vachš zahájena výstavba velkolepého zavlažovacího systému pro bavlníkové plantáže Vachšstroj. Odsud podnikl Kisch nelegální výpad za tádžické hranice do Afghánistánu na lov tygra. „Už týdný jsem bez pošty, nejenže jsem dva měsíce neměl vůbec poštu, ale nemohl jsem ani sám psát, nebyly lístky, známky, poštovní schránky, jen hory, divočina, dokonce i v džungli jsem byl, v Afghanistaně. (...) Viděl jsem však nesmírně mnoho, obdivuhodné a nádherné, nové a velkolepé, Orient a komunismus, Pamír a industrializaci. V tom nesmírném shonu a chvatu jsem téměř nic nenapsal, ba ani jsem si nemohl srovnat v hlavě dojmy, jeden zážitek zatlačuje druhý, a tak nejsem se sebou spokojen a nevím, budu-li s to napsat knihu tak zajímavou, aby odpovídala skutečnosti,“ psal Kisch z Tádžikistánu své dvorní překladatelce Jarmile Haasové.³⁰ Ona kniha vyšla v roce 1932 v Berlíně (a o rok později i v Moskvě) pod názvem *Asien gründlich verändert* (v českém překladu Jarmily Haasové-Nečasové až v roce 1953 jako *Asie od základů změněná*).³¹

Výčet exotických oblastí Sovětského svazu navštívených mezi válkami československými spisovateli by nebyl úplný bez zmínky o sibiřské periférii Ruska. Obtížně dostupné oblasti Sibiře, zejména její východní části, ležely prakticky stranou zahraničního cestovního ruchu, a to i přes existenci dopravní spojnice v podobě Transsibiřské magistrály. O to cennější jsou záznamy z cesty, kterou uskutečnil Franz Carl Weiskopf v doprovodu své ženy Grete v dubnu až září 1932. Z Moskvy cestovali přes Ukrajinu do nových průmyslových center Uralu (Magnitogorsk a Sverdlovsk, dnešní Jekatěrinburg) a Západní Sibiře (Novosibirsk a Stalinsk, dnešní Novokuzněck). Z Novosibirsku se pak vydali po řece Ob do Bijsku a odtud na koních do extrémně nedostupných a zcela neznámých oblastí Altaje. Výprava po Altaji tvoří závěrečnou část knihy *Zukunft im Rohbau: 18 000 Kilometer durch die Sowjetunion*, publikované v Berlíně ještě téhož roku.³²

Klíčovým tématem reportáží z cest sovětským Orientem, jak je reprezentují texty Julia Fučíka, Egona Erwina Kische, Jiřího Weila a Franze Carla Weiskopfa, je střet

30 KISCH, Egon Erwin: *Briefe an Jarmila*. Berlin, Das Neue Berlin 1998, s. 105. Citováno z předmluvy Jarmily Haasové-Nečasové v Kischově knize *Asie od základů změněná* (Praha, Státní nakladatelství politické literatury 1953, s. 7).

31 TÝŽ: *Egon Erwin Kisch berichtet: Asien gründlich verändert*. Berlin, Erich Reiss 1932; TÝŽ: *Asien gründlich verändert: Berichtet Egon Erwin Kisch*. Moskau, Verlagsgenossenschaft ausländischer Arbeiter der UdSSR 1933; TÝŽ: *Asie od základů změněná*. Praha, SNPL 1953.

32 WEISKOPF, Franz Carl: *Zukunft im Rohbau: 18 000 Kilometer durch die Sowjetunion*. Berlin, Malik 1932.

exotiky a modernity. Modernita v pojetí těchto autorů přitom vzniká propojením tří základních motivických okruhů. Prvním je proces industrializace, proměňující zaostalá území v dynamická agrárně-průmyslová centra prostřednictvím elektrifikace, rozvoje dopravní infrastruktury a urbanizace. Druhý tvoří nová organizace společenských vazeb, založená na sociální i materiální rovnosti občanů, která se projevuje především emancipací místních národů a etnik, a také emancipací ženy a jejím sociálním zrovnoprávněním. Třetí motivický okruh se pak vztahuje ke komplexu témat, která je možné souhrnně označit foucaultovským termínem *biopolitika*. Spadá sem především boj proti negramotnosti a důraz na všeobecné i celoživotní vzdělávání, budování systému zdravotní péče, včetně prosazování principů hygieny, či vznik volnočasových a kulturních institucí (kluby, kina, divadla).

Hlavním nástrojem a základním hybatelem tohoto procesu je práce. Ta ve státě dělníků a rolníků na rozdíl od kapitalistického světa představuje nejen zdroj obživy a materiálního zabezpečení, tedy faktor existenční, ale především faktor existenciální, socializační a disciplinační. Práce tvoří smysl života, zdroj štěstí a spokojenosti. Právě prostřednictvím práce sovětský člověk – a spolu s ním československý dělník v zemi sovětů – překračuje své individuální potřeby a zájmy, a stává se tak platnou součástí společnosti. Práce tedy slouží rovněž jako prostředek potlačování individuální identity ve prospěch té kolektivní. Svěbytně dichotomickou funkci v tomto ohledu zastává motiv úderníka – dělníka, který svou pracovní výkonností daleko překračuje stanovený plán, a má tak sloužit jako vzor ostatním. Jedná se sice o konkrétního jedince, který často vystupuje pod vlastním jménem, jako je tomu u hrdinů Weilových reportáží ze souboru *Češi stavějí v zemi pětiletke* či protagonistů Fučíkových reportáží. Zároveň je však v jeho osobě vyzdvížena geneze obyčejného člověka, často negramotného vesničana, v dělníka-úderníka a frekventanta dělnických fakult, s cílem ukázat, že úderníkem se může stát opravdu každý, bez ohledu na své individuální predispozice.

Práce se pro člověka v zemi dělníků a rolníků stala středobodem života a existence, zároveň i základní transformační zkušeností na cestě k novému, sovětskému člověku, jehož hlavními charakteristikami jsou vysoká ideovost (ve smyslu stranického vědomí, přesvědčení, disciplíny a oddanosti), sebevzdělávání, pracovní výkonnost, všestranný rozvoj a morální příkladnost. Právě a jen takový člověk může zvítězit nad přírodou, překonat kruté přírodní podmínky a za cenu drastických obětí pokořit drsnou a nehostinnou asijskou krajinu.

Popis proměny, kterou sovětská Střední Asie prošla za pouhých pět let dělčích první Fučíkovu cestu z roku 1930 od těch následujících, je základním tvůrčím principem jeho reportáží. Ty jsou vystavěny zejména na principu srovnání a kontrastu: Tam, kde dříve byly pusté stepi, vyrostla města, kolchozy a průmyslové podniky. Dříve těžko dostupná místa propojují nové železniční tratě a silnice. Cestu z Frunze k jezeru Issyk-kul, která dříve trvala tři nebo čtyři dny a bývala k smrti nebezpečná, je nyní možné vykonat pohodlně a za necelých šest hodin. Zatímco v textu „Komsomolka z Kyzyl-Ordy“ z roku 1930 představovala dívka, která se vzepřela rodině, aby se mohla vzdělávat a pracovat, jen světlou výjimku, byla jen „ostrovem kultury uprostřed moře negramotnosti“, o pět let později Fučík ilustruje všudypřítomnou proměnu

tím, že ke svým cestovním záznamům poznamenává: „Středoasijský zápisník – to je album ženských podobizen.“³³

„Padla hráz mezi Evropou a Asií. Zmizela barvitě ponurá asijská exotika, která se tak líbila laciným písničkářům Evropy. Zůstala vůně Asie, vůně taškentského kraje, vůně meruněk, broskví a jablek, vůně pšenice a bavlníku, vůně bohatství asijské země, ale exotika, divoká asijská exotika, je mrtva. Zabila ji revoluce, socialistický průmysl, kolchozy, rostoucí kultura beztrždní společnosti,“ stvrdil Julius Fučík vítězství modernity.³⁴

Následující edici textů je možné chápat jako jistý doplněk k antologii *Cesty do utopie*, která přinesla rozsáhlý průřez publicistickými, literárními i privátními reflexemi československých intelektuálů a umělců z jejich cest do meziválečného Sovětského svazu.³⁵ Kniha zachycuje jejich zkušenosti a dojmy ze sovětského Ruska, především z Moskvy a Leningradu, v menší míře i ze sovětské Ukrajiny, zatímco pro záznamy ze vzdálenějších a exotičtějších končin sovětské země zde již nebylo místo.

Redakční zpracování textů vybraných do této edice se v podstatě přidržuje aktuálně platných pravidel českého pravopisu a vedle toho dbá zásad, které byly uplatňovány již ve zmíněné antologii.³⁶ Obecně řečeno, jejich smyslem je zachovat a zprostředkovat autentičnost sdělení těchto textů i v jazykovém ohledu, aniž by to však znamenalo reprodukci dobové pravopisné normy. Týká se to zde především rozmanitých místních zeměpisných názvů a pojmenování z oblastí sovětské Střední Asie, Kavkazu a evropského i asijského Ruska, ale i dalších charakteristických krajových výrazů (včetně termínů spjatých s islámem), které ponecháváme v editovaných textech v původní, často zkomolené a rozkolísané podobě. Pokládáme ji totiž za silně příznakovou pro dobový způsob autorské recepce cizokrajné sovětské reality. Stejný přístup volíme i u osobních jmen příslušníků československé vystěhovalecké komuny Interhelpo v závěrečném textu Jiřího Weila. Správné, respektive současné znění či možné varianty těchto jmen, názvů a výrazů nalezneme čtenář v rámci souboru vysvětlivek, umístěných jako poznámky pod čarou. Vysvětlivky jsou koncipovány vždy v rámci souboru textů jednoho autora, takže se v tomto celku neopakují ani se na ně zpětně neodkazuje.

Abstract

The edition brings a commented selection of texts from reportage publications and travelogues of four Czechoslovak writers, which reflect their experiences gathered during their trips to and stays in “exotic” non-European regions of the Soviet Union between the two world wars. They are: Julius Fučík (1903–1943), a journalist, literary critic and columnist, Egon Erwin Kisch (1885–1948), a Czech-German journalist,

33 FUČÍK, J.: Dvě noci ve stepi, s. 589 (viz pozn. 17); TÝŽ: Nurinisa Gulamova jede na oslu. In: *Rudé právo* (20.3.1936), s. 4.

34 FUČÍK, J.: Putování Arminia Vamberiho, dervíše (viz pozn. 29).

35 ŠIMOVOÁ, Kateřina a kol.: *Cesty do utopie: Sovětské Rusko ve svědectvích meziválečných československých intelektuálů*. Praha, Prostor 2017.

36 Viz Ediční poznámka. In: *Tamtéž*, s. 856–871, zde s. 856 n.

reporter and writer from Prague, the Czech-German writer and diplomat Franz Carl Weiskopf (1900–1955), also born in Prague, and the Czech-Jewish writer, newsman and translator Jiří Weil (1900–1959). All of them were organized Communists (Weil was expelled from the Communist Party in 1935), travelling at an invitation of Soviet authorities, and their texts, which were published in Czechoslovakia and Germany between 1927 and 1937, presented a more or less idealized picture of the Soviet reality with a propagandistic air. The selected texts capture the authors' impressions mainly from Kyrgyzstan and Tajikistan, but also from other regions of Soviet Central Asia, the Caucasus, and the Altai Mountains. Julius Fučík and Jiří Weil were specifically interested in the Czechoslovak cooperative of emigrant workers and farmers, Interhelpo, established in 1925 and operating until the late 1930s off the town of Frunze (now Bishkek).

In her introductory study opening the edition, the authoress outlines circumstances and conditions of travelling to the Soviet Union in the interwar period, particularly to the country's outlying regions which were, due to their remoteness, poor road and railway infrastructure and sometimes also security situation, difficult to access for visitors from abroad. She also describes the trips of the four authors mentioned above to the Soviet Orient, sets their reflections into a broader period context, and indicates their typical motifs. The central theme here is a conflict of the exotic, the old backward world of traditions and customs of indigenous inhabitants, and modernity. In the perception of the authors, the modernity is a combination of three interconnected segments; the first one is a process of industrialization, converting backward regions into dynamic agrarian-industrial centers through electrification, development of transport infrastructure, and urbanization. The second segment is represented by a new organization of social relations based on social and material equality of citizens and reflected mainly in the emancipation of local nations and ethnics and also of women. The third segment is related to a group of topics which can be summarized under a Foucaultian term biopolitics. It consists mainly of a fight against illiteracy and an emphasis on education, development of a medical care system, or building or leisure and cultural institutions (clubs, cinemas, theaters). The principal tool and prime mover of the modernization process is labour which is, in a country striving to build a Communist system, not just a factor of existence, a source of subsistence, but, first and foremost, an existential factor – the meaning of life and a source of happiness and contentment – and also a medium of socialization and disciplination. It is through labour that the Soviet man or woman steps beyond his or her individual needs and interests and becomes a useful part of the society and a “new man”.

Keywords / Klíčová slova:

Czechoslovakia; Czechoslovak writers; Soviet Union; Soviet Orient; Central Asia; Communism; travelling; travelogues; exotic; modernity; labour
Československo; českoslovenští spisovatelé; Sovětský svaz; sovětský Orient; Střední Asie; komunismus; cestování; cestopisy; exotika; modernita; práce